

ATATÜRK DÖNEMİ SİYASİ DERGİLER VE FİKİRLER

*Vahit Taha KURUTLU**

Özet

Atatürk döneminde yayımlanan siyasi dergilerin günümüze etkilerini anlayabilmek için Osmanlı Devleti'nin son asrında gelişen fikir hareketlerini incelemek gerekir. II. Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan klasik fikirler Osmanlılık, İslamcılık, Batıcılık ve Türkçülük olarak tezahür etmiştir. 1925-1930 yılları arasında bu fikirler yeni konjonktür ile birlikte keskin bir değişime uğramıştır. Yani önceki devrin problemlerine getirilen çözüm önerileri ve tartışmalar cumhuriyetin ilanı ve yapılan inkılaplarla birlikte yeni bir hüviyete bürünmüştür. Bu dönemde klasik fikirlerden bazıları yok olmuş bazıları da kendilerini tek parti iktidarının dünya görüşüne uygun şekilde güncelleyerek, Kemalist devrimin ruhuna uygun tezler üretmeye çalışmıştır. Sonuç olarak olağanüstü şartlarda çıkarılan kanunlarla birlikte 1930'lu yıllardan Atatürk sonrası döneme kadar devrimin ideolojisi olan Kemalizm dışında hiçbir siyasi ve ideolojik fikir matbuatta yaşama şansı bulamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Basın, Dergiler, Kemalizm, Türk modernleşmesi, Kadro

POLITICAL JOURNALS AND IDEAS IN THE ATATURK PERIOD

Abstract

In order to comprehend the content of political journals published during Ataturk's period and their effects on today, it is necessary to examine the movements of thought that developed in the last century of the Ottoman Empire. Classical thoughts that emerged during the Second Constitutional Era manifested as Ottomanism, Islamism, Westernism, and Turkism. Between 1925-1930, these thoughts underwent a sharp change with the new conjuncture. During this era, some of the classical thoughts disappeared and some tried to produce proper theses for the soul of the Kemalist revolution by adjusting themselves in accordance with the world view of the single-party system. As a result, with laws enacted in the extraordinary conditions, no political and ideological thoughts other than Kemalism, which was the ideology of the revolution from the 1930s to the post-Ataturk's presidency period, could not get a chance to have a coverage in the press.

Keywords: Ataturk, The Press, Kemalism, Turkish Modernization, The Kadro

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi, Ankara/Türkiye,
e-mail: tahakurutlu@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3026-8177

Giriş

Osmanlı Devleti'nin özellikle son yüzyılında içeride ve dışarıda yaşadığı olumsuz gelişmelerle birlikte zayıflayarak yıkılması üzerine kurulan yeni Türkiye Cumhuriyeti doğal olarak Osmanlı modernleşme hareketinin de temelleri üzerinde yükselmiştir. Yani genç Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren başlayan yoğun ve radikal kültür değişiminde Osmanlı'dan miras kalan fikirler ve fikir hareketleri önemli bir rol oynamıştır.

Malinovski'nin genel tarifıyla modernleşme, bir toplumun mevcut toplumsal, maddi ve manevi düzenini başka bir düzene çeviren süreçtir.¹ Ülkemizde Batılılaşma ve modernleşmenin ne zaman başladığı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Hilmi Ziya Ülken'e göre modernleşme bağlamında batı ile kurulan ilişkilerin tarihi 17.yüzyıla denk düşerken, Niyazi Berkes'e göre bu tarih daha yakın bir dönem olan 18.yüzyıla rastlamaktadır. Zira Berkes'e göre 18.yüzyıl, Osmanlı Devletinin mevcut yapının aksayan yönlerini tamir etme çabası olan "ıslahat" fikirlerinin yetersizliğini anlayarak batılı tarzda yöntemleri tatbik etme fikrine geçtiği yılları kapsamaktadır. Mümtaz Turhan ise batılılaşmanın 250 seneden beri devam ettiğini ancak hala arzu edilen seviyeye gelmediğini söyler. Feroz Ahmad'a göre de modern Türkiye 18.yüzyılda şekillenmeye başlamıştır.²

Modern Türkiye'nin şekillenmesine ve fikir hayatımızın temellendirilmesine öncülük eden ana akım fikirler temelde Batıcılık, İslamcılık, Türkçülük'tür. 1908'de II. Meşrutiyet ilan edildiğinde bu fikirlere mensup kişiler başlarda bunun yeni bir dönemi açacak inkılap hareketi olacağını düşünmüşlerdir. Fakat Berkes'e göre II. Meşrutiyet sanıldığı gibi aksine bir inkılap hareketinden ziyade meşruiyetini kaybettiği düşünülen bir hükümetin zorla düşürülmesi yani bir ihtilal hareketidir. Nitekim Türkçülük fikrinin savunucularından olan Yusuf Akçura da inkılabın sadece Kanun-ı Esasi'yi yürürlüğe koymaktan ibaret bir iş olmadığını, geniş kapsamlı bir toplumsal devrimin olması gerektiğini söylemiştir. Batıcılık fikrinin ateşli bir sözcüsü olan Abdullah Cevdet ise bir doğu toplumu olarak devam edildikçe II. Abdülhamit'in yerine başka bir Abdülhamit'in geleceğini ifade eder. Yani topluma inememiş bir aydın hareketi olarak II. Meşrutiyet, bir inkılap değil ihtilal hareketi olarak kalacaktır. Muhakkak bu fikirler iki yüzyıldır devam eden çağdaşlaşma çabalarının tümünü kapsayan tartışmalara da yol açmıştır. Bu tartışmalarda genel problem devletin ve toplumun neden geri kaldığı konusu üzerinde şekillenmektedir. Sorulan sorular ortak olmasına rağmen verilen cevapların farklılığı bu canlı fikir ortamını doğurmuştur. Batıcı yazarlar devletin ve toplumun geri kalışının sebebini İslam dininin kendisi olarak görmüşlerdir. Dinin hayatın her alanını etkiliyor olması her değişime ve yeniliğe karşı bir direnç alanı oluşturmaktadır. Örneğin Abdullah Cevdet'e göre toplumu geride bırakan ve bırakmaya devam edecek olan şey dünyevi işleri hükmü altına alan din-devlet bileşimidir. Dönemin diğer bir ana akım fikir olan İslamcılık ise Batı üstünlüğünü kabul etmekle birlikte devlet ve toplumun geri kalma sebebinin İslam değil aksine İslam'ın hükümlerinin uygulanmamasına bağlamıştır. Said Halim Paşa bu fikri en geniş kapsamıyla ortaya koyan Osmanlı aydınlarından birisidir. Bu fikri çatışmada Batıcıların batı uygarlığından en çok alınmaya değer gördüğü şey toplumsal hayatın dinin elinden alınarak özgürleştirilmesi konusuyken, İslamcıların gözünde bu olgu batıdan en alınmaması gereken şey yani batının en yanlış yönüdür. Balkan Savaşı ile birlikte bu fikirlerin yanında diğer bir ana akım fikir olan Türkçülük akımının etkisi de artmaya başlamıştır. Bu dönemde ilk kez "Türk hükümeti, Türk ordusu" gibi kavramlar kullanılmıştır. İslamcılar, ümmet kavramı bağlamında Batıcılar kadar Türkçü ideolojiye de karşı çıkmıştır. 1912'de Sebilürreşat'ta yayımlanan bir yazıda Türk kavramının Osmanlı saltanatı veya İslam hilafetine mensup üyelerden yalnızca birinin adı olduğu ifade edilmiştir. Balkan Savaşlarından sonra Yusuf Akçura'nın öncülüğünde gelişen Pan-Türkizm propagandasının etkili organı Türk

¹ Halil İnalçık, Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018, s. 367.

² Mustafa Gündüz, II. Meşrutiyetin Klasik Paradigmaları - İhtihad, Sebilü'r Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler, Lotus Yayınları, Ankara 2007, s.24-25.

Yurdu dergisi olmuştur. Ahmet Ağaoğlu dergide kaleme aldığı bir yazıda Türklerin bin yıldır İslam'ın savunucusu olmasıyla beraber dilini ve tarihini feda ettiğini söylerken Arapların Arap olarak kaldığını ifade etmiştir. Ahmet Ağaoğlu'na göre Türk milliyetçiliği bir aksiyon değil İslam ümmetinin ve Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasının kaçınılmaz bir sonucu olan reaksiyondur.³

Genel olarak bu üç fikir temelde “Batı” ve “biz” kavramları üzerinde tartışılmıştır ve Kurtuluş Savaşı süreci dâhil olmak üzere Cumhuriyet dönemine kadar bu şekilde süregelmiştir. Herkes ilerleme, modernleşme fikrinde ortak bir görüşe sahip olsa da ilerleme fikrinin kapısını açacak anahtar ve kilit birbirine uymamıştır. Bu kilidi açacak anahtar Atatürk dönemine kadar bulunamamıştır.⁴

Osmanlı'nın son dönemlerinde zirveye çıkan fikri tartışmalar toplumsal bir dönüşüm ve kültürel bir değişim arzusunun ifade etse de bu durum her fikirde farklı formlarda yorumlanmıştır. Cumhuriyet Döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği modernleşme fikri ise önceki dönemin aksine yapılacak olan dönüşümün yerleşik ve kesintisiz bir hale getirilmesi mücadelesidir. Yani önceki dönemlerde öne çıkan batının sadece ilim ve tekniğini almak fikirleri ya da sadece yöneticileri değiştirmek fikirlerinin ötesinde Atatürk'ün fikri, çağın modern normlarının toplumsal hayata ve davranışlara tatbik edilmesini zorunlu kılan radikal ve bütüncül bir fikirdir.

Görüldüğü gibi Cumhuriyet döneminde yapılan inkılapların ve yenilik tartışmalarının birçoğunun Osmanlı aydınları arasında bilhassa Tanzimat sonrası ele alınan meseleler olduğu söylenebilir. Kadın haklarından, alfabeye, sosyal hayatın sınırlarından batılılaşmaya, hürriyet fikirlerine kadar birçok konu Osmanlı'nın son döneminde -özellikle II. Meşrutiyet- yukarıda bahsedilen fikir akımları çerçevesinde ortaya konmuştur. Bu fikirler de çoğu zaman birer ideolojik çatı sayılan dergiler yoluyla ifade edilmiştir. Cumhuriyetin kurucu kadrosunun 1925'ten sonra başlattığı radikal devrimlerden sonra Osmanlı dönemi klasik fikir hareketleri ve uzantılarının önünde Kemalizm ideolojisine katkı sunmak ve fikirselsel olarak yeni dönemle uyumlu olmaktan başka yol kalmamıştır. Bu değişime ayak uydurmayanlar baskı altına alınmış ve yeni Türkiye'nin basın hayatında kendilerine yer bulamamışlardır.

1. Ülkemizde Fikir Dergiciliğinin Tarihi

Dergilerin ortaya çıkışı ve gelişimi matbaanın icadı ile doğrudan ilişkili olduğu için batıda 17.yüzyılda başlayan dergiciliğin tarihi ülkemizde iki asırlık bir gecikmeyle ancak 19.yüzyılda başlamıştır. Yani matbaanın çeşitli sebeplerle Osmanlı'ya geç ulaşması ülkemizde basın faaliyetlerinin de batıya nazaran gecikmesine yol açmıştır. Buna rağmen ilk gazete olan Takvim-i Vekayi'nin yayımlanmasından sonra ülkemizde dergicilik faaliyetlerine hız verilmiş ve bu açık nispeten kapatmıştır. Bilinen ilk dergimiz 1849-1851 yılları arasında yayımlanan ve bir tıp dergisi olan Vakay-ı Tıbbiye'dir. 28 sayı yayımlanan derginin Fransızca nüshası da bulunmaktadır.⁵

Osmanlı'da yayımlanan ilk dergiler Tanzimat devrinin getirdiği batılılaşma çabalarına uygun olarak batının ilim ve tekniğiyle ilgilenmiş, batıdaki yeni ilmi gelişmeleri sayfalarına taşımışlardır. Bu vesileyle halk son dönemde sürekli adını duyduğu batı kültürüyle gerçek manada tanışmaya başlamıştır. Batıdaki fenlerin tanıtıldığı ilmi dergiler kamuoyunun ilgisini çekmiş, dergiler kısa zamanda kendilerine geniş bir okuyucu kitlesi bulmuştur. Başlangıç safhasında edebiyat, tıp, sanat, gibi konu başlıkları içeren ve ansiklopedist bir seyir izleyen Osmanlı dergiciliği, siyasi sebeplerden ötürü yurtdışına kaçan Ali Suavi'nin yayımladığı “Ulûm” dergi-

³ Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, YKY Yayınları, İstanbul 2019, s. 410-438.

⁴ Niyazi Berkes, Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler I, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1997, s. 56.

⁵ Aslı Yapar Gönenç, “Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt 0, Sayı, 29,2007, s.64.

siyle birlikte fikir dergiciliğine ilk adımını atmıştır. Ahmet Mithat Efendi ile iyice canlandırılmaya çalışılan basın hayatındaki fikir dergiciliği 1878 yılında II. Abdülhamit'in Kanun-ı Esasi'yi askıya almasıyla sansüre uğramıştır.⁶

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle sansür ortadan kalkmış, basın yeniden rahat bir nefes almaya başlamıştır. Bu yeni durum neşredilen gazete ve dergi sayılarında Tanzimat dönemine göre önemli bir artış meydana getirmiştir. Bu artışta politik anlamda ortaya çıkan çeşitli fikir hareketlerinin daha derli toplu ve sistemli hale gelmesi ve batılılaşma çabalarının etkisi büyüktür. Hürriyet ortamında bütün fikir akımları artık kendi dergilerini çıkarmaya ülkenin problemlerini ve bu problemlerin çözümüne dair fikirlerini çıkardıkları bu dergiler yoluyla kamuoyuna anlatmaya başlamıştır.⁷ II. Meşrutiyetin sloganı olan hürriyet, adalet, müsavat ve uhuvvet kavramları bu döneme kadının konumunu da fikri bir zeminde ele almayı gündeme getirmiştir. Kadının toplumsal konumu, kadın hakları, kadın-erkek eşitliği gibi konular "Müsavat-ı Tamme"yi yani kadınların hak mücadelesi kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ülkemizde Batı'dakine benzer feminist düşünceler görülmeye başlanmış ve birçok kadın derneğinin kurulmuştur. Yukarıda bahsi geçen ana akım fikirlerin kadına dair görüşlerinin yanı sıra kadının durumunu anlatan kadın yazarlarında yer aldığı kadın dergileri de bu dönemde çıkmaya başlamıştır.⁸ II. Meşrutiyetten Cumhuriyet Dönemine kadar -çoğu kısa ömürlü olsa da- Musavver Kadın, Kadın, Kadınlar Dünyası, Erkekler Dünyası, Güzel Prens, Siyanet, Kadınlar Âlemi, Bilgi Yurdu Işığ, Türk Kadını, Genç Kadın, İnci gibi dergiler yayımlanmıştır.⁹

Her fikir akımı memleketin genel durumuna, problemlerine ve bu problemlerin çözümlerine kendi zaviyesinden bakmış, aynı dünya görüşüne sahip aydınlar ortak dergiler etrafında bir araya gelmiştir. Fikirsiz örgütlenmede ve bu fikirlerin halka aktarımında dergiler önemli bir enstrüman haline gelmiştir. Osmanlı döneminde çıkan erken dönem siyasi dergilerinin kapsamı ve etki alanını son asırda iyiden iyiye alevlenen "İmparatorluk nasıl kurtulur?" sorusuna verilen cevaplarla birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Görüldüğü gibi Meşrutiyet Dönemine damgasını vuran temel fikirler Osmanlıcılık, Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülüktür.¹⁰ Tartışmalar genel olarak bu ana fikirler etrafında değerlendirilse de bu fikirlerin yanında elbette diğer bazı fikir akımları da toplum nazarında çeşitli seviyelerde karşılık bulmuştur. Bunlara örnek olarak teşebbüs-i şahsi, âdem-i merkezîyetçilik ve iştirakiyyun gibi fikir hareketleri sayılabilir. Bütün bu siyasal fikir hareketlerinin birbirleriyle münakaşa halinde oldukları bilinse de birbirlerinden tamamen kopuk oldukları da söylenemez. Zaman zaman ayrıldıkları ve birleştikleri noktaların olması ortak bir problemin çözümünü için ortaya koydukları çabayı ve her geçen gün olgunlaşan düşünce ortamını göstermektedir.¹¹

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Osmanlı'nın son asrında şekillenen ve belirginleşen bu fikir akımları, imparatorluğun dağılmasıyla iflas eden "Osmanlıcılık" fikri hariç, varlıklarını sürdürmüştür. İmparatorluk kurtarılamamış olsa da Kurtuluş Savaşı ile yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş ve Genç Cumhuriyet imparatorluktan miras kalan birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu noktada daha evvel ortaya çıkan fikir hareketleri de gündemden düşmemiş yeniden çözüme odaklanmış, yön değiştirmiş ve bu defa "Yeni kurulan devlet nasıl bir devlet olmalı?" sorusuna cevap aramaya başlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yılları ve Atatürk döneminin siyasi atmosferini ve anlayabilmek için de dönemin fikir dergilerine müracaat etmek gerekmektedir. Eski devirden kalma fikir ve dergilerin bazıları cumhuriyetin ilanı ile birlikte varlıklarını bir müddet daha sürdürse de 1925 Takrir-i Sükûn Kanunu birçok alanda olduğu gibi basın hayatında da bir milat olmuş, büyük bir sansür

⁶ Zafer Toprak, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.13-16.

⁷ Aslı Yapar Gönenç, a.g.e. s. 65.

⁸ Zafer Toprak, Türkiye'de Yeni Hayat- İnkılap ve Travma 1908-1928, Doğan Kitap, İstanbul 2019, s.48-51.

⁹ Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul, 2016, s.80.

¹⁰ Yusuf Akçura, Üç Tarz-ı Siyaset, Lotus Yayınları, Ankara 2008, s.35.

¹¹ Fuat Uçar, "Türk Düşüncesinde Osmanlıcılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri", Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2018, C. 10, s. 85-86.

uygulaması ile hemen tüm dergiler kapatılmıştır. Bu açıdan Atatürk dönemi dergilerini ilk dönem (1923-1930) ve Takrir-i Sükûn sonrası ikinci dönem (1930-1938) şeklinde incelemek daha yerinde olacaktır.

2. İlk Dönem (1923-1930) Fikir Dergileri

2.1. Türkçü Dergiler

2.1.1. Genç Kalemler

II. Meşrutiyetin siyasi atmosferinde tıpkı diğer kurtuluş fikirleri gibi “Türkçülük” fikri de yavaş yavaş kendisine zemin bulmaya başlamıştır. Türkçülük fikrinin basın sahasına ilk yansımaları Hüsn ve Şiir ile onu takip eden Genç Kalemler dergisi olmuştur. 1910 yılında yayımlanmaya başlayan ve Ömer Seyfettin ile Ziya Gökalp’in yön verdiği dergi genellikle yeni lisan, edebiyat, sanat tartışmalarına yer verse de derginin siyasi muhtevası da edebi muhtevası kadar önemlidir.¹² Dergideki yazarların birleştikleri en önemli nokta dilde Türkçülük ve sadeliktir. Dergide bu konudaki en esaslı yazı Ömer Seyfettin tarafından kaleme alındığı düşünülen ve ilk sayılarda yayımlanan bir bildiridir. Bu bildiride eski dil ile yeni dil ayrılmakta, dilde sadeleşme savunulmakta ve eski dilin yanlışları ortaya konmaktadır. Ancak yeni dil yaratılırken eskinin yapay ve kötü kısımları gibi “yeni bir yapay” oluşturulmaması gerektiği de savunulmaktadır. Mantık ve İslam felsefesi gibi başlıkların yanı sıra gerçekleşecek bir siyasi devrimden sonra yapılması gereken sosyal devrim kavramı da dergide işlenen konular arasındadır. Demirtaş, Tevfik Sedat, Celal Sakıp gibi müstear isimlerle dergide yazılar yazan Gökalp, içtimai devrimin tanımını yaptıktan sonra sosyal devrimin siyasetle değil duygularla gelişecek bir devrim olduğundan siyasi bir devrime göre daha meşakkatli ve uzun bir çaba olduğunu söylemiştir. (Gökalp’e göre en özet ifadeyle içtimai devrim, eski hayatı beğenmeyerek yeni bir hayat yaratmak demektir. Yeni hayat ise yeni iktisat, yeni aile, yeni hukuk ve yeni siyaset demektir.)¹³

Bir milli kültür ve edebiyat oluşturma gayretinde olan Genç Kalemler’in cumhuriyet dönemi yapılması planlanan dil ve kültür devrimlerine bir kaynak teşkil ettiği söylenebilir. Genç Kalemler dergisinin politik olarak savunduğu Türkçülük anlayışının ırka dayalı bir etnik Türkçülükten ziyade Osmanlı milleti içerisinde Türk kimliğini arama çabası olarak ortaya çıktığını söylemek gerekir. Türk Yurdu dergisi ile arasındaki temel fark da bu noktada oluşmaktadır. Genç Kalemler, yerel ve kültürel motiflere sahip bir Türkçülüğü benimserken Türk Yurdu Dergisi Türkiye dışında yaşayan dış Türkler meselesini de gündemine alarak Türkçülüğe daha geniş bir pencere açmıştır. 33 sayı çıkan Genç Kalemler, Balkan Savaşları dolayısıyla kapanınca yazarlarının çoğu Türk Yurdu dergisine geçmiştir. Genç Kalemler Atatürk dönemine yetişemese de Cumhuriyet dönemine uzanan Türkçülük fikrinin ana hatlarını ve teorisini anlamak bakımından önemli bir yere sahiptir.¹⁴

2.1.2. Türk Yurdu

Türkçü dergilerin en önde geleni olan Türk Yurdu dergisi Türk Yurdu Cemiyeti’nin yayın organı olarak ilk defa 30 Kasım 1911 yılında yayın hayatına başlamıştır. Dergi on beş gün arayla çıkarılmaya başlanmıştır. İlk sayısında politikasını “*Türklüğe hizmet etmek ve Türkler’e faydeli olmak*” olarak açıklayan derginin ilk imtiyaz sahipliğini Mehmet Emin Yurdakul üstlense de daha sonra dergi Yusuf Akçura’nın idaresine girmiştir. Yayın politikası “*Türk ırkının mümkün olduğu kadar çoğunluğu tarafından okunup anlanarak istifade olunacak bir tarzda yazılacağı...*” şeklinde belirtilmiştir.¹⁵ Türk Yurdu dergisi yayımlandığında ittihat ve Terakki yönetimi tarafından destek görmüştür. Türkçülüğü bir ideoloji olarak büyük ölçüde geliştiren ve te-

¹² Hüseyin Çelik, “Genç Kalemler”, *TDVİA*, İstanbul 1996, C. 14, s. 21-23.

¹³ Hilmi Ziya Ülken, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019, s. 443-448.

¹⁴ Hüseyin Çelik, a.g.e, s. 21-23.

¹⁵ Nurettin Güz, “Türk Fikir Dergiciliğinde Uluslararasılıktan Milliliğe Türk Yurdu’ndan Halkevleri’ne”, Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Ankara 2011, s.2-3.

mellendiren dergi Balkan Savaşlarından sonra İttihatçıların yarı resmi yayın organı haline dönüşmüştür.¹⁶ Dergi 1917 yılından itibaren ise Türk Ocakları'nın yayın organı haline gelir. Türk Yurdu çeşitli kesintilerle günümüze kadar yayın hayatına devam etmiştir. Derginin Atatürk dönemine denk gelen yılları 1923-1931 yılları arasındadır. Dergi bu dönemde Ankara'da yayımlanmıştır. Türk Yurdu dergisi 1929 Şubat'ta ilk defa Latin harfleri ile çıkmaya başlamıştır. Derginin yazar kadrosunda Mehmet Emin Yurdakul, Fuat Köprülü, Ahmet Ağaoğlu, Halide Edip, Yakup Kadri, Hamdullah Suphi gibi önemli ve kamuoyunca bilinen yazarlar yer almıştır.¹⁷ Cumhuriyet Döneminde derginin yayın politikası devletin izlediği genel politikaya uygun şekilde çizilmiştir. Eski Turancılık fikirleri yerini yavaş yavaş kültürel milliyetçilik ve Atatürk milliyetçiliğine bırakmıştır. Örneğin 1924 yılında dergide Doktor Rıza Nur imzasıyla çıkan "*Tarihimizin Mahiyeti*" isimli makalede aslında Selçuklular ile Osmanlıların temelde aynı millettendir yani Türklerden mündemiç olduğu bunların ayrı devletler değil birbirinin devamı olan aynı devlet organizasyonuna haiz olduğu ifade edilmektedir. Yine bu makalede Cumhuriyet devrinin Türk tarih tezine uygun şekilde Türklerin M.Ö 4000 yılından yani tarihin "*zapt edebildiği*" zamandan beri Anadolu ve Mezopotamya'da var oldukları söylenmektedir. Yeni kurulan devletin adının neden Türkiye olması gerektiği de uzun uzadıya izah edilmiştir. Mesele, "*Zaten biz Osmanlıyız, devlet, Devlet-i Aliyye-i Osmaniye'dir deyip dururken Avrupa bütün âlem-i asırlardan beri bize "Türkiye" diye haykırıp duruyordu.*" şeklindeki ifadeyle özetlenmiştir. Milletin adı artık Osmanlı Türk'ü değil Türkiye Türk'üdür.¹⁸ Türk Yurdu cumhuriyet devrimlerine destek vermiştir. Örneğin 1926 yılında dergide "*Dil Heyeti*" isimli bir makale yayımlanmıştır. Necip Asım imzalı makalede dilimizin ne olduğu ve nasıl düzeleceğine dair çalışmalar yapan Dil Heyeti'nin kurulmasından ve bu vesileyle manalarını anlamadan kullanılan Arabi ve Farsî kelimelerin Türk dilinden ayıklanacağından övgüyle bahsedilmiştir.¹⁹ Yine Mehmet Emin Yurdakul gibi şairler dergide Mustafa Kemal Paşa'yı öven ve yücelten şiirler yayımlamışlardır.²⁰

Bu dönemde Atatürk ile Türk Ocakları'nın iyi ilişkisinden ötürü diğer birçok derginin aksine dergi yayın hayatına devam edebilmiş hatta Türk Ocakları Cumhuriyet Halk Fırkasının denetim ve himayesine alınmıştır. Türk Yurdu bu yıllarda yayın politikasını tek partinin istediği doğrultuda sürdürmüş bu defa da tek partinin yarı resmi yayın organı haline gelmiştir. Ancak Serbest Cumhuriyet Fırkası²¹ tecrübesinin başarısızlıkla sonuçlanması, güdümlü muhalefet olarak düşünülen partinin yerel seçimlerde beklenenden çok daha fazla oy alması ve ardından gelen Menemen Hadisesi tüm dengeleri değiştirmiştir. Yerel seçimlerde Türk Ocakları'nın bazı şubelerinin SCF'yi desteklediği haberlerinin çıkması üzerine tek parti yönetimi yeni bir yapıya geçmeye karar vermiştir. 1931 yılından sonra CHF'ye doğrudan bağlı olmayan tüm kurum ve yayınlar kapatılmaya başlanmıştır.²² 1931 yılında hükümet "*Artık Türk ocaklarında yapılacak bir iş kalmadığı...*" gerekçesiyle Türk Ocaklarını kapatmıştır. Böylece Türk Yurdu dergisi de kapatılmış yerine Türk Ocaklarının yerini alacak olan Halkevleri ve onun yayın organı olan yeni dergiler ikame edilmiştir.²³

2.2.İslamcı Dergiler

2.2.1.Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad

Sebilürreşad dergisi 1908 yılında Eşref Edip tarafından kurularak yayın hayatına başlayan ve Sırat-ı Müstakim dergisinin devamı niteliğini taşıyan İslamcı bir dergidir. İlk olarak Sırat-ı

¹⁶ Zafer Toprak, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.20.

¹⁷ Hüseyin Tuncer, "*Türk Yurdu*", TDVİA, İstanbul 2012, C. 41, s. 550-551.

¹⁸ Doktor Rıza Nur, "*Devletimizin Mahiyeti*", Türk Yurdu, 16 Teşrin-i Sani 1340, s. 15-24.

¹⁹ Necip Asım, "*Dil Heyeti*", Türk Yurdu, 30 Eylül 1926, s. 296-297.

²⁰ Mehmet Emin, "*Kemal Şiirinden*", Türk Yurdu, 31 Aralık 1927, s.2.

²¹ Bundan sonra SCF şeklinde kısaltılacaktır.

²² Nurettin Güz, a.g.e., s. 8-9.

²³ Seniha Sami Moralı, "*Hamdullah Suphi ve Türk Ocakları*", Hayat Tarih Mecmuası, İstanbul 1969, C. 1, Sayı 2, s.75.

Müstakim adıyla çıkan dergi 1912 yılında yayın hayatına Sebilürreşad ismiyle devam etmiş ve kesintilerle de olsa yayımlanan en uzun soluklu İslamcı dergi olmuştur. Sebilürreşad II. Meşrutiyetin ilanıyla zayıflamaya başlayan “İslamcılık” ideolojisinin en önemli yayın organlarından birisidir. İslam âleminin uyanması ve kendine gelmesi için çalışmayı mukaddes bir görev olarak kabul eden derginin yazar kadrosunda Mehmet Akif Ersoy, Mithat Cemal, Yusuf Akçura, Ahmet Hamdi Aksekili, Eşref Edip, Elmalılı Hamdi Yazır, Ahmet Ağaoğlu gibi devrin önemli simaları yer almıştır. Derginin fikir babası Mehmet Akif Ersoy zaman içinde derginin başyazarı olmuştur. Derginin önemli bir başarısı kısa zamanda tüm İslam âlemine yayılabildiği olmasıdır.²⁴ İttihatçıların siyasetiyle ters düşen dergi 1914’te kapatıldığı için Sebilünnecat adıyla çıksa da 1918’de tekrar Sebilürreşad olarak yayımlanmaya başlamıştır.²⁵

Dergi temelde batıcılara karşı İslamcılık ideolojisini ve İslam’ın ilkelerini savunmayı görev edinmiştir. Dergiye muhalefet edenler arasında Abdullah Cevdet başta olmak üzere “Batıcılık” ve “Asrılık” fikirlerini savunanlar gelmektedir. Birinci Cihan Harbinde padişahın Cihad-ı Ekber fetvasına paralel olarak dergi “İttihad-ı İslam” fikri doğrultusunda cihat fetvaları neşretmiştir. Mütareke yıllarında ise halkı işgallere karşı bilinçlendirmek adına dergi yine önemli bir rol oynamıştır. Sebilürreşad, milli mücadele döneminde ise hem işgalcilere hem de saray çevresine karşı bir yayın çizgisi izlemiş, “*Bugün, icma-i ümmet Anadolu’dadır*” başlığıyla milli mücadeleyi sonuna kadar desteklemiştir.²⁶ Derginin başmuharriri Mehmet Akif Ersoy’un ateşli vaazları milli mücadeleye liderlik eden Mustafa Kemal Paşa tarafından da takdirle karşılanmıştır.²⁷ Milli mücadele döneminde halkın direnişe katılması noktasında önemli rol oynayan dergi 1923 yılında Mehmet Akif Ersoy’un milletvekili seçilememesi üzerine İstanbul’a taşınır. Başlarda İslam’da reformist yaklaşımları benimseyen, “*Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı*” çizgisinde konumlanan dergi zamanla daha gelenekçi bir İslam anlayışına evrilmiştir.²⁸

Tıpkı diğerleri gibi yeni düzenin nasıl olacağına dair fikirleri de olan dergi, cumhuriyet dönemi çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, medreselerin kapatılması ve din eğitimi noktasında süren tartışmalara katılarak bu duruma tepki göstermiştir.²⁹ Ancak nadir de olsa derginin dini konularda atılan adımları desteklediği görülmektedir. Örneğin dergi 26 Şubat 1925 sayılı nüshasında “*Yeni Bir Heyet-i İlmiye*” başlığıyla verdiği makalede Diyanet İşleri Riyaseti bünyesinde oluşturulacak ve dini eserlerin sahih çevirilerini yapacak olan yeni bir Telif ve Tercüme Heyeti’nin kurulması kararını alan Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne teşekkür etmektedir.³⁰

Toplumun hayatını derinden etkileyen inkılapların İslami çerçevede ele alınarak sürekli olarak dergide eleştirilmesi hükümet tarafından hoş karşılanmamıştır. Şeyh Said ayaklanması sonucu 4 Mart 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile isyanı teşvik ettikleri öne sürülen bir kısım basın yayın organıyla birlikte Sebilürreşad dergisi de kapatılmıştır.³¹ Oysa dergide yine 26 Şubat 1925 yılında “*Genç Hadise-i Elemiyyesi*” başlığıyla çıkan bir yazıda Şeyh Said isyanından bahsedilerek pek muazzam mücadelelerden sonra selamete kavuşan ve yaralarını sarmaya çalışan memleketimizin huzura ihtiyacı olduğu böyle bir zamanda devlete isyan edip silah kaldırmanın çok yanlış olduğu beyan edilmiştir.³² Yeni devrin ideolojisi Kemalizmin inşası

²⁴ Rusya, Japonya ve Çin dâhildir.

²⁵ Adem Efe, “*Sebilürreşad*”, TDVİA, İstanbul 2009, C. 26, s. 251-253.

²⁶ Yahya Coşkun, “*Atatürk Dönemi Fikir Hareketleri*”, Tarih ve Gelecek Dergisi, 2009, C.5, S.2, sy. 347.

²⁷ Mustafa Kemal Paşa, Mehmet Akif Ersoy ve Eşref Edip’i Ankara’ya davet ederek milli mücadeleye verdikleri destekten ötürü memnuniyetlerini bildirmiştir.

²⁸ Adem Efe, “*Uzun Soluklu İslamcı Bir Dergi; Sebilürreşad –Tarihçesi ve Bazı Sosyo Kültürel Problemlere Yaklaşımı*”, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 2008, Sayı 2, s.158-167.

²⁹ Emin Özdemir, “*İslah Çalışmalarından İlgasına Medreselere İslamcı Bir Bakış; Sebilürreşad’da Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Uygulamaları*” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, Ankara, 2013, s. 208-213.

³⁰ Sebilürreşad, “*Yeni Bir Heyet-i İlmiye*”, 26 Şubat 1925, C. 25, S. 640, s.249-250.

³¹ Emin Özdemir, ag.e., s. 208-213.

³² Sebilürreşad, “*Genç Hadise-i Elemiyyesi*”, 26 Şubat 1925, C.25, S.640, s. 251.

sürecini kapsayan 30'lu yıllar boyunca dergi yasaklı olmaya devam etmiş daha sonra ancak 1948 yılında yeni harflerle yeniden yayın hayatına başlayabilmiştir.³³

2.2.2.Mihrab

İlk sayısı 15 Kasım 1923 yılında çıkan Mihrab, 1925 yılına kadar yirmi sekiz sayı halinde yayın hayatına devam etmiştir. Sorumlu yazı işleri müdürü Agâh Mazlum olup derginin yurtiçi ve yurt dışında aboneleri bulunmaktadır. Yazar kadrosunda Hilmi Ziya Ülken, Hasan Ali Yücel, Mükrimin Halil Yinanç, Yusuf Ziya Yörükân gibi önemli yazarlar bulunmaktadır. Ağırlıklı olarak felsefi yazılar ihtiva eden dergide genellikle İslami referans ve motifler işlenmiştir. Dergide İmparatorluğun tasfiyesi sonrası yeni bir başlangıç olan cumhuriyet döneminin modern hayat ile geleneği bir arada sentezlemesi gerektiği fikri ön plandadır. Maddecî, materyalist görüşlere karşı ruhçu ve mistik bir dünya görüşünü savunan dergide Necip Fazıl Kısakürek ve Ahmet Kutsi Tecer gibi şairlerin şiirlerine de rastlanmaktadır.³⁴

Dergi, sayfalarında Sebilürreşad'ın reklamına da yer vermiş, “*Dini ve ahlaki makalelerden muhteva olan bu mecmuayı kari ve kariyelerimize tavsiye ederiz*” şeklinde okuyucuya sunulmuştur. Dergide devrin önemli meseleleri de titizlikle ele alınmaya çalışılmış ve kendi yazarları arasında dahi tartışılmıştır. Örneğin dergi yazarlarından Faruk Sadık kendisiyle aynı dergide yazan Mehmet Emin Bey'in medreseler hakkındaki bir yazısını eleştirerek “*Medrese bizi geçmişe bağlayan ve geçmişle bağlarımızı kuvvetlendiren bir kurumdur. Kim ki medreseleri inkâr ederse geçmişini inkâr eder*” demiştir. Liberalleri ve şarkçıları da eleştiren yazara göre medreseler tamamen yıkılmamalı ancak olduğu gibi bırakılmamalıdır.³⁵

Derginin içeriğini anlamak açısından 1 Nisan 1925 sayılı muhtevası şöyledir; Mekteplerimize Dair, Çin Masalı, Çoban Kızı, İnsan ve Su, Meani-i Kur'an, Tarih-i Hikmette Mezheb-i Aşk, Anadolu Kitabiyatı, Şeyh Bedrettin, Finlandiya'ya bir Nazar, Çatı Altında Bir Filozof.³⁶ Dergide hemen her sayıda bu tarz da kültürel ve felsefi konular işlenmiştir.

2.3.Marksist-Sosyalist Dergiler

2.3.1.Aydınlık

II. Meşrutiyet döneminde devletin kurtuluşunu sağlamak adına yoğunlaşan fikir hareketleri ortamında ilk belirtileri görülen sosyalizm ve sosyal demokrasi fikirleri 1920'lere gelindiğinde hız kazanmıştır.³⁷ İstanbul'da milli mücadele ve sonrasında sol fikriyatın omurgasını Aydınlık dergisi oluşturmuştur. Dergi 1 Haziran 1921 ile 18 Şubat 1925 yılları arasında 31 sayı olarak çıkmıştır. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasının sözcüsü konumundaki Aydınlık, yayımlandığı dört yılda Türkiye'de Marksizm'in bilimsel temellerini atmaya çalışmıştır.³⁸ Aydınlık dergisi daha ilk sayısında Türkiye'de genel kanaatin aksine bir sınıf ayrımının olduğunu ve bu sınıfların eskisi gibi milliyete göre değil işçi ve sermayedar ayrımına göre olduğunu söylemiştir. Aydınlık'a göre Türkiye'deki burjuvazi ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki eski devrin hatırı sayılır servet sahibi olmuş Türk devlet adamları ve yüksek mevkiideki askerlerin çocuklarıdır. İkincisi ise mutavassıt halk yani esnaf vs. gibi orta sınıftır. Yani küçük burjuvazidir. Dergiye göre halk içinde en kalabalık kesimi ifade eden bu sınıf “*ıçtimaî hareketlerin en büyük engeli, ölü ağırlığı*”dır. Bu kesim mevcut durumu kabul eden, kendi küçük menfaatlerinin peşinden koşan ve idarenin değişmesine karşı çıkarak kendisini destekleyen idareye taraftar olan kesimdir. Dergi yine Avrupa'da “*ronds de cuir*” olarak tabir edilen memurlar, emekliler ve as-

³³ Emin Özdemir, ag.e., s. 208-213.

³⁴ Erdoğan Erbay, “*Mihrab*”, *TDVİA*, İstanbul 2005, C. 30, s. 29-30.

³⁵ Ayşe Tepebaşı, *Mihrab*, Şen Yuva, Çağlayan, Meşale, Çığır Dergilerinin Değerlendirilmesi, Tahlili ve Fihristi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2011, s.12-152.

³⁶ *Mihrab*, 1 Nisan 1925.

³⁷ Zafer Toprak, *Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983)*, Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.27.

³⁸ Zafer Toprak, *Aydınlık Dergisi (1921-1925) Marksizim ve Feminizm*, Müteferrika, Sayı 50, s.2-5.

kerler tabakasını da bu sınıfa dâhil eder. Bu gruplarda tıpkı diğerleri gibi proleter gelişimin, devrimin önündeki engeldir. Bu tabakanın da tek derdi düzenli olarak maaşlarını alabilmek ve alabilecekleri küçük terfileri ümit ederek yaşamaktan ibarettir. Bunlar da tıpkı esnaflar gibi mevkilerini kaybetmemek için düzenin değişmesini istememektedir. Bu iki sınıf işçi sınıfı ile empati yapmaktan ve kendini diğerinin yerine koymaktan uzak olmakla birlikte sadece kendilerini düşünmektedir. Bunların dışında kalan kesimler ise emeği sömürülen proletarya yani işçi sınıfını oluşturur. Bu kesim dergide “*Adalı veya dimağî iş kabiliyetini, ancak taayyüşe medar olabilecek bir bedel mukabilinde, başkası lehine kiralayanların heyet-i mecmuası*” şeklinde tarif edilmiştir.³⁹

Diğer fikir dergileri gibi önemli gördüğü konuları da gündemine alan Aydınlik, dönemin popüler konularından olan kadın konusuna farklı bir yorum getirmiştir. II. Meşrutiyet ile hız kazanan feminist doktrinlerin kadınları burjuvazinin değirmenine su taşıyan, aile ocağından kopararak sermayenin kölesi haline getiren bir şiar olduğu fikrine yer verilmiştir. Dergideki bazı yazılara göre batı kaynaklı feminizmin bir özentilik olduğu söylenmiş ve kadın hareketlerinde örnek alınması gereken nokta olarak Sovyet devrimi adres gösterilmiştir.⁴⁰

Türkiye Komünist Fırkası Aydınlik Dergisi ile eğitilmiş kitleye seslenirken “*Aydınlığın koynundan doğan*” yayın organı olarak ifade edilen Orak Çekiç Gazetesi ile de doğrudan emekçilere seslenmeyi amaçlamıştır. Orak Çekiç Aydınlik’ın bağlı yayın organı olarak “*Haftalık Siyasi Amele ve Köylü Gazetesi*” başlığıyla 21 Ocak-5 Mart 1925 tarihleri arasında yedi sayı olarak yayımlanmıştır. Gazetede sadece Türkiye’deki değil dünyanın her yerindeki amele ve köylü işleri ile ilgili haberler yayımlanmaktadır.⁴¹

Örneğin gazetede çıkan “*Köylünün Dertleri*” isimli bir makalede İzmir’in köylerinden bilgi aktaran muhabirin bildirdiğine göre köylünün en büyük derdi krediye ulaşamamaktır. Doğal afetlerden ötürü mahsul elde edemeyen köylü yaşamak için bu defa hayvanlarını satmak zorunda kalmaktadır. Hayvan satmamak için tek çaresi de kredi alabilmektir. Köylünün parası ile kurulan Ziraat Bankasına da eleştiri getirilen makalede bankanın köylüye çok ağır şartlar altında kredi verdiği, bu sebepten kredileri zenginlerin alarak köylüye tefecilik yaptıkları ifade edilmektedir. Yine küçük memurların maaşı, Avrupa’da ve Türkiye’de işçilerin durumları, iş kanunu, işçi kazaları gibi konular derginin ele aldığı önemli başlıklardır.⁴²

Siyaset, spor, felsefe, ekonomi gibi geniş bir yelpazeye sahip Aydınlik Dergisi ve ilişkili organı işçi gazetesi olan Orak Çekiç tıpkı diğer dergi ve gazeteler gibi 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile kapatılmıştır. Aynı yılın Mayıs ayında Aydınlik Dergisi ve Orak Çekiç Gazetesi yazarlarından Sadrettin Celal, Şevket Süreyya Aydemir, Nizamettin Nazif, Eczacı Vasıf gibi önemli isimler tutuklanmış ve Ankara İstiklal Mahkemesine sevk edilmişlerdir. Aydınlik Dergisi yazarlarından Doktor Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet Ran ve Hasan Ali ise yurt dışına kaçmışlardır. Komünistlik ve Bolşeviklik propagandası ve toplumun huzurunu bozmak suçlamaları ile yapılan yargılamalarda sanıklara önce çeşitli cezalar verilmiş ancak 15 ay sonra çıkan af kanunu ile sanıklar serbest bırakılmışlardır.⁴³ Aydınlik’taki sosyalist fikirler daha sonraki yıllarda özellikle Kadro hareketi içinde Kemalizm’e eklenerek varlığını sürdürmüştür.

3. Takrir-i Sükûn Kanunu ve Basın

4 Mart 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ve sonrasında yaşananların şüphesiz Türkiye’nin yakın tarihinde önemli bir yeri vardır. Kanun 13 Şubat 1925’te Bingöl’de haklarında yakalama kararı bulunan Şeyh Sait’in adamlarının jandarmaya ateş açması sonucu gelişen

³⁹ Şefik Hüsnü, *Bizde İçtimai Sınıflar*, Aydınlik Mecmuası, İstanbul 1921, S. 1, s. 9-16.

⁴⁰ Zafer Toprak, a.g.e, s.2-5.

⁴¹ Eray Yılmaz, Aydınlik Çerçevesinde Şevket Süreyya (Aydemir) (1924-1925), Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, s. 35, Ankara 2022, s.528.

⁴² Köylünün Dertleri, Orak Çekiç, 29 Kanun-ı Sani 1925, s.2.

⁴³ Fahrettin Gün, İstiklal Mahkemeleri’nde Gazetecilerin Davaları, Beyan Yayınları, İstanbul 2020, s.152-153.

ayaklanmanın bastırılmasının ardından ilan edilmiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının⁴⁴ kuruluşuyla oluşan muhalefetin etkisinin kırılması ve Cumhuriyet Halk Fırkası içinde muhalefete karşı daha ılımlı bir politika izlenmesi gerektiği fikirleri bu olay karşısında sekteye uğramıştır. Başbakan Fethi Bey'in aldığı önlemlerin yetersiz olduğu düşünülmüş ve Fethi Bey istifaya zorunda kalmıştır. Yerine bir kez daha İsmet Paşa başbakan olmuştur. İsmet Paşa hükümeti göreve gelir gelmez Takrir-i Sükûn Kanunu ile sıkıyönetim ilan ederek iki adet İstiklal Mahkemesi oluşturmuştur.⁴⁵

Takrir-i Sükûn kanunu bir sonuç olarak değil neden olarak değerlendirilmelidir. Zira Cumhuriyet Halk Fırkası⁴⁶ ve Mustafa Kemal Paşa'ya karşı oluşan muhalefet, yapılmak istenen devrimlerin demokrasi ve özgürlükler ortamında yapılamayacağına anlaşılması, halkın gelecekçi değerler etrafında kolaylıkla birleşmesi ve inkılaplara henüz hazır olmadığı gibi sebepler Takrir-i Sükûn Kanununun nedenleri arasındadır. Şeyh Sait İsyanı Takrir-i Sükûn Kanununun sebebi gibi görülse de kanunla güdülen asıl amaç devrimlere karşı başlatılan ve yükselen tartışmaların sesini kısmak, halkın sosyal ve gündelik yaşamına etkileyecek kalıcı devrimlerin yapılabilmesinin önünü açmak şeklinde ifade edilebilir.

Bu amaçlar doğrultusunda kanun çıkar çıkmaz elbette muhalif basının sesi de büyük oranda kısılmıştır. Kanunda yer alan "*İrtica ve isyana ve memleketin içtimai nizamını, huzur ve sükûnunu, emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve tahrikât ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet, reisi cumhurun tasdiki ile res'en ve idareten men'e mezundur*" maddesine dayanılarak basın özgürlüğü rafa kaldırılmıştır. Tevhid-i Efkâr, İstiklal, Son Telgraf, Aydınlık, Orak ve Çekiç, Sebilürreşad, Tanin gibi daha birçok gazete ve dergi kapatılmıştır. Basına gözdağı verme eylemleri sadece gazete ve dergilerin kapatılmasıyla kalmamış bazı gazeteciler İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanmıştır.⁴⁷ Tutuklanan gazetecilerden bazıları tavsiyeler üzerine reisicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya özür beyan eden mektuplar yazmış ve bunun üzerine birçoğu serbest bırakılmıştır. Bu durum basının içinde bulunduğu baskıyı ve Takrir-i Sükûn atmosferini anlamak açısından önemlidir.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa ilk yıllarında meclis içindeki farklı siyasi görüşleri bir arada tutmayı başarsa da zaman içerisinde gerekli gördüğü hamleleri yapabilmek için muhafazakârları ve diğer bazı grupları tedricen önemli yerlerden uzaklaştırarak devrimleri yapacak olan kendi grubunun başa gelmesini sağlamıştır.⁴⁹ Sosyal hayatın köklü değişime uğradığı, muhalefetin susturulduğu, devrimleri yapacak müsait ortamın hazırlandığı bu dönemde basın hayatında sadece tek parti hükümetini destekleyen yayınlar yoluna devam edebilmiştir. Yukarıda belirtildiği üzere Sebilürreşad gibi İslamcı, Aydınlık, Çekiç ve Orak gibi Marksist fikirler yayın hayatına son verip köşelerine çekilirken CHF ile bütünleşerek yeni ideolojiye eklenen Türk Ocakları'nın yayın organı Türk Yurdu 1931 yılına kadar çıkmaya devam etmiştir.

4. Takrir-i Sükûn Sonrası Ve 1931 Matbuat Kanunu

1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile Halk Fırkası Türkiye Büyük Millet Meclisini kontrol altına almış ve toplum hayatını derinden etkileyen devrimleri bu olağanüstü ortamda gerçekleştirmeye başlamıştır. Alınan radikal kararlarla 1925 yılında Tekke ve Zaviyeler kapatılmış, hicri takvimden miladi takvime geçilmiş (1926), fes yerine modern görümlü şapka giyilmesi kabul edilmiştir. Yine 1926 yılında Mecelle yerine İsviçre'den alınan Medeni Ka-

⁴⁴ Bundan Sonra TCF olarak kısaltılacaktır.

⁴⁵ Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Cem Yayınları, İstanbul 1989, s.125-140.

⁴⁶ Bundan sonra CHF şeklinde kısaltılacaktır.

⁴⁷ Mete Tunçay, a.g.e., s.142.

⁴⁸ Selman Burak Korkmaz, "Türkiye'de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın; Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 52.

⁴⁹ Kemal Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 135.

nun kabul edilmiştir. 1928 yılına gelindiğinde ise Latin alfabesi kabul edilerek ve “*devletin dini İslam’dır*” ibaresi anayasadan kaldırılmış böylece laikleşme adına önemli bir adım atılmıştır. Ancak bu durum Türkiye Cumhuriyeti’nin Müslümanlık dininden vazgeçip başka bir dini kabul etmesi ile değil ıslah edilmiş, modern aynı zamanda Türk olan bir İslam düşüncesinin yerleştirilmek istenmesiyle açıklanmaya çalışılmıştır.⁵⁰

Takrir-i Sükûn Kanunu yapılacak devrimlere ortam hazırlaması bakımından büyük ölçüde amacına ulaşmış ve 1929 yılında artık misyonunu tamamladığı için yürürlükten kaldırılmıştır. Kanunun kaldırılmasıyla birlikte sona eren sessizlik ortamı yeni muhalif gazetelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum olağanüstü şartlarda gelişen baskılara rağmen ülkede hala bir muhalefet kültürünün yaşadığının da ispatı olarak görülmelidir. Bu yeni dönemde evvela Arif Oruç tarafından çıkarılan Yarın Gazetesi başta olmak üzere Son Posta, Halkın Sesi, Yeni Asır gibi gazeteler CHF’ye muhalefet ederek sürekli basın özgürlüğünü gündeme getirmişlerdir.⁵¹

1929 yılında tüm dünyayı etkileyen küresel ekonomik kriz, yapılan bazı devrimlerin toplumda oluşturduğu rahatsızlık, devletin uyguladığı devletçilik politikasından doğan hoşnutsuzluk gibi sebepler yeni ve sıkıntılı bir siyasi atmosferi de beraberinde getirmiştir. CHF içerisinde çoğunluğun aksine daha liberal fikirlere sahip olan bazı vekiller devrimlerin yapıldığını ve artık tek parti sisteminin daha fazla güçlendirilmesi yerine bir muhalefet oluşturularak meclisin normal hükümet sistemine dönmesini istiyorlardı. Mustafa Kemal Paşa da hem artan hoşnutsuzlukları gidermek ve demokratik bir sistemin gelişmesine katkı sağlamak hem de yeni cumhuriyetin bir diktatörlük görüntüsünden uzaklaşması için bir muhalefetin olması gerektiğini düşünüyordu. Bu amaçla Mustafa Kemal Paşa, Fethi Bey’e 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkasını kurdurmuştur. Muhalefetin güçlenmesini ve siyasi bir aktör olmasını isteyen Mustafa Kemal Paşa kendi kız kardeşi Makbule Hanım’ı ve başka bazı kimseleri partiye girmeleri noktasında teşvik etmiştir.⁵²

Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Fethi Bey riyasetinde İzmir’e yaptığı ziyaret kısa sürede büyük olaylara sahne olmuş bu olaylar SCF ile CHF’yi karşı karşıya getirmiştir. Olaylar kısa sürede taşlı-sopalı kavgalara, silahlı çatışmalara dönüşmüştür. Bu çatışma durumu basına da yansımış CHF’yi destekleyen Cumhuriyet, Akşam, Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri ile SCF’yi destekleyen Son Posta ve Yarın gibi gazeteler arasında da kıyasıya bir kalem savaşı başlamıştır. 1930 Belediye seçimleri ise iki parti arasındaki durumu daha da alevlendirmiştir.⁵³

Basındaki savaşın hararetlenmesiyle birlikte muhalif basının tutumundan oldukça rahatsız olan CHF’liler muhalif gazeteler hakkında gensoru vermiştir. Bununla da kalmayan bazı CHF’li vekiller muhalif basını susturulması gereken bir düşman olarak görmüşler muhalif basın gazetecilerine “vatan haini” yakıştırmaları yapmaktan da geri durmamışlardır. Son Posta gazetesi yazarı Zekeriya Sertel o günkü durumu anlatırken basının baskı altında olduğunu, telefonla gazete başyazarlarına emirler verildiğini, en ufak hatada gazetelerin kapatıldığını ve halkın havasızlıktan ve hürriyetsizlikten boğulduğunu söylemektedir. 8 Ağustos 1931 yılında çıkan Matbuat Kanunu işte böyle bir atmosferde yürürlüğe girmiştir.⁵⁴ Kanunla bir kez daha muhalif gazeteler kapatılmış ve basın-yayın hayatı ciddi bir kısıtlamaya tabi tutularak kontrol altına alınmıştır. Kanun en özet haliyle yeni çıkacak her dergi, gazete vs. tüm neşriyatın tek parti hükümetinin iznine bağlamıştır.⁵⁵

⁵⁰ Kemal Karpat, a.g.e., s. 141-146.

⁵¹ Selman Burak Korkmaz, a.g.e., s. 53.

⁵² Kemal Karpat, a.g.e., s.151-152.

⁵³ Nurşen Mazıca, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, Ankara Üniversitesi İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Ankara 1996, C. 5, Sayı 18, s.142-145.

⁵⁴ Bu kanun 7 Teşrin-i Evvel 1339 (8 Ağustos 1931) tarihinde 1867 sayılı Resmi Gazetede 1881 numaralı Kanun maddesi şeklinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁵ Selman Burak Korkmaz, a.g.e., s.53-59.

5. İkinci Dönem Dergiciliği Ve Kemalizm İdeolojisinin İnşası

TCF ve SCF ile denenmiş olan çok partili hayata geçiş tecrübelerinde yaşanan sıkıntılar 1930'lu yıllar Türkiye'sini yöneten kadronun, devrimin tehlikede olduğuna inandığı ve devrim ideolojisinin halka benimsetilmesi gerektiğini düşündükleri yıllar olmuştur. Bu sebeple özellikle basın-yayın sahası boş bırakılmamış propaganda faaliyetleri artmıştır. Kemalizm önce pratiği gerçekleşen daha sonra teorisi oluşturulmaya çalışılan bir ideoloji olduğu için bu dönemde devletin ideolojisi haline getirilmeye çalışılan Kemalizm'in altı doldurulmaya çalışılmıştır. Birçok yazar ve aydın Kemalizm'i kendi penceresinden yorumladığı için Kemalizm tek bir tanımdan ibaret değildir. Kemalizm 1932 yılında, CHF kongresinde parti programında yer aldığı tanımıyla lise Tarih ders kitaplarına girmiştir. 1930'lu yıllar devletin de yönlendirmesiyle yeni devrim ideolojisi Kemalizm'in sistemleştirilmeye çalışıldığı yıllar olmuştur.⁵⁶

Matbuat Kanunu'nun çıkmasıyla basın yayının sıkı bir denetime alındığı 1931 yılı ve sonrasında eski devirden kalma fikir hareketleri ya tamamen köşesine çekilmiş ya da kendilerine Kemalizm şemsiyesi altında yer bulabilmeye çalışmıştır. 1930'lu yıllarda devrimin resmi ideolojisi olarak şekillendirilmeye çalışılan Kemalizm'den başka herhangi bir fikir hareketi yaşama şansı bulamamıştır.

Atatürk, Cumhuriyetin olgunlaşması ve ilerlemesi noktasında basının önemli bir vazife gördüğünü söylemiş ancak basın özgürlüğünün vatandaşların ve memleketin menfaatlerine uygun hareket etmek demek olduğunu, hatta bunun bir mecburiyet olduğunu da ifade etmiştir. Atatürk'e göre basın özgürlüğü adı altında yapılan fenalıklar yine basın özgürlüğüyle bertaraf edilmelidir.⁵⁷ Ancak 1930'lu yıllar ve yapılmak istenen devrim bu fikrin hemen uygulanmasına imkân vermemiş basın devlet gücüyle ve tek parti yönetimi lehine bertaraf edilmiştir.

Örneğin 1927 yılında CHF himayesine giren Türk Ocakları ve Türk Yurdu dergisi dahi Kemalizm ideolojisinin inşasına katkı verme noktasında yeterli görülmemiş, ömrünü tamamladığı öne sürülerek 1931 yılında kapatılmıştır. Yerine doğrudan tek parti hükümetinin bir kurumu olacak olan "Halkevleri" kurulmuştur.⁵⁸ Bundan sonra Kemalizm kendi kurumlarını oluşturarak sadece Kemalizm ideolojisini anlatacak yayınlara izin vermiş ve yeni dönem dergilerinin çıkmasına ön ayak olmuştur.

5.1. Muhit Dergisi

Yeni dönemin ilk dergilerinden olan Muhit dergisi aylık bir mecmua olarak 1 Kasım 1928 yılında yayın hayatına başlamış ve 1933 yılına kadar yayımlanmıştır. Sahibi ve yazı işleri müdürü Ahmet Cevat Emre olan dergi harf devriminin izinden giderek Türk toplumuna yeni alfabe öğretmek gibi bir görev üstlenmiştir. "Resimli aylık aile mecmuası" spotuyla çıkan dergi ilk sayısındaki "*Muhit ne için intişar ediyor?*" isimli makalede yayımlanma gerekçesini açıkça ortaya koymuştur. Buna göre dergi basın yayın hayatında önemli bir boşluğu doldurmak iddiasındadır. Her gelir grubundan ve her öğrenim düzeyinden insanın okuyabileceği bir yayın organının olmayışı Muhit'in dolduracağı boşluktur. Yeni cumhuriyet ile birlikte çağdaşlaşma yolunda radikal bir dönüşüm yaşayan toplumun yeni yaşam tarzına uyumu açısından Muhit dergisi çağdaş medeniyet alanındaki magazin dergilerini örnek almıştır. Daha ilk sayısında Mustafa Kemal Paşa'ya bağlılığını bildiren dergi mevcut tek parti iktidarı ile uyumlu hareket edeceğini ilan etmiştir. Ahmet Cevat Emre gerek alfabe ve dil çalışmaları gerekse Muhit'in izlediği yol aracılığıyla zaman içerisinde Mustafa Kemal Paşa'nın gözüne girmeyi başarmıştır. Muhit dergisini diğerlerinden ayıran en önemli özelliği ise 1930 yılında 21. sayıda "Kemalizm" kavramını

⁵⁶ Hakan Uzun, "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları", Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt IX, Sayı 20-21, 2010 Bahar-Güz, s. 239-245.

⁵⁷ Afet İnan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018 İstanbul, s.400-401.

⁵⁸ Mete Tunçay, a.g.e., s.295-297.

ilk defa kullanmış olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında Türk devriminin ideolojisinin adını Muhit dergisi koymuştur.⁵⁹

Zamanla bir fikir dergisi haline gelerek Türk devrim ideolojisi üzerine kafa yormaya başlayan Muhit, devrim sürecini üç safhaya ayırmıştır. Birinci safha mütarekenin imzalandığı dönem, ikincisi TBMM'nin açıldığı dönem, üçüncüsü ise çok partili hayata geçişin denendiği süreçleridir. Dergide yayımlanan yazılar inkılâbın ideolojisini oluşturma konusunda azami gayret sarf etmiştir. Yazarları arasında Reşat Nuri, Necip Fazıl, Ömer Seyfettin, Faruk Nafiz gibi dönemin tanınan isimleri vardır. Ayrıca Semiha Vamık, Nezihe Şükrü, Münire Şevket ve Neyire Şevket gibi önemli kadın yazarlar da dergide yazılar yazmıştır. Eskiye geride bırakma adına dönemin “yeni” furyasına katılan dergi 19. sayısından itibaren “Yeni Muhit” ismiyle çıkmaya başlamıştır. Dergi yayım hayatını sürdürdüğü 1933 yılına kadar inkılâpları ve önemli olayları sayfalarına taşımıştır. Birçoğu Ahmet Cevat Emre tarafından yazılan yazılarda Kemalizm, lisan, maarif, Türk kadını, kooperatifçilik, şapka, halk evleri gibi konular işlenmiştir. SCF'nin hem kuruluşu hem de kapanışı sonrasında dergide toplumsal sınıflar açısından Kemalizm'in Faşizm ve Bolşevizm'den ayrıldığı vurgulanmıştır. Kemalizm doktrini dergide genel ve evrensel bir disiplin mertebesine yükseltilmiştir. Örneğin dergiye göre Mısır ve Hindistan gibi sömürgeler Kemalizm doktrinini tatbik ile ancak hür ve müstakil devletler haline gelebileceklerdir. Dönemin gençlerine de seslenen dergi “*Kemalizm prensipleri dairesinde efkâr-ı umumiyyeye rehberlik etmek münevver gençliğin tarihi misyonudur. Kemalizm'in mütevazı bir militanı, kanaatkâr bir softası olmak münevverlerimiz için en büyük şereftir*” demektedir. Muhit dergisinde Kemalizm vurgusunun en sık yapıldığı dönem 1931 yılıdır. Bunun da yukarıda bahsettiğimiz gibi o günün siyasi gelişmeleriyle yakından ilişkisi vardır.⁶⁰

Ahmet Cevat Emre ve Muhit dergisi alınan radikal kararlarla toplumun büyük bir dönüşüm yaşadığı yıllarda basındaki yerini alarak yeni yaşam biçimine toplumu hazırlamaya çalışmıştır. Gündümlü de olsa bir demokratikleşme denemesi olan SCF'nin kurulması Ahmet Cevat Emre'yi heyecanlandıran bir gelişme olmuştur. Dergisinde farklı zamanlarda farklı görüşlerini ön plana çıkarmakla birlikte hiçbir zaman demokrasiye olan inancını kaybetmemiştir. Mazisinde sosyalizm fikriyatı bulunan Ahmet Cevat Emre diğer bazı eski arkadaşlarının aksine bu görüşlerinden gerçek manada tamamen sıyrılarak eski düşüncelerini yeni misyonu olan Kemalizm ideolojisinde bir esin kaynağı olarak kullanmıştır. Yazılarında sınıf ve zümre gibi toplumsal farklılıkları kullanan Ahmet Cevat Emre, Kemalizm'in bir amacının da bu sınıfsal farklılıkların doğurabileceği çıkar çatışmasını önlemek ve birbirleriyle uyumlu hale getirmek olduğunu ifade etmiştir.⁶¹

5.2.Kadro Dergisi

Kadro Dergisinin yayın hayatına başladığı dönem 1929 ekonomik buhranının gerçekleştiği, Türkiye'de liberal SCF'nin kapandığı ve dünyada da liberal kalkınma planlarının güç kaybederek devletçi fikriyatın yükselişe geçtiği bir döneme rastlamıştır. 1932-1934 yılları arasında yayınlanan aylık fikir dergisi Kadro 36 sayı olarak çıkmıştır.⁶²

Kadro'nun niçin yayınladığı tıpkı diğer dergilerde olduğu gibi derginin ilk sayısında okuyucuya açıklanmıştır. Buna göre Kadro “*Türk İnkılâbının ideolojik boşluğunu doldurmak ve devrimin kendine özgü dünya görüşünü oluşturulmak için*” yayın hayatına başlamıştır.⁶³ Şevket Süreyya Aydemir “*Tek Adam*” kitabında Kadro'nun gerekliliğini şöyle anlatır “*Madem bir in-*

⁵⁹ Temuçin Faik Ertan, “*Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm'de Öncü Bir Dergi: Muhit*”, Kebikeç, Ankara 1997, Sayı 5, s.23-26.

⁶⁰ Yasemin Doğaner, “*Muhit Dergisi'nin Türk Basınındaki Yeri*”, Türk Basın Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018, Cilt 3, s.1643-1658.

⁶¹ Temuçin Faik Ertan, a.g.e, s.33-34.

⁶² Yakup Kaya, Rezzan Yücer, “*Kadro ve Yön Hareketi'nin İdeolojik Analizi*” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, c.7, s.2, s.564.

⁶³ Temuçin Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.64.

kılâp vardır o halde bu inkılâbın bir de izahı yani tarihte yeri ile karakteristiklerinin açıklanması olmalıdır. İnkılâbın izahı, o inkılâbı tarih içinde doğuran objektif şartların araştırılması orijinal prensiplerinin bilimsel bir açıdan derlenmesi, sentezleştirilmesi demektir. Bu kendi kendine benzeyen çağdaş hareketin izahı Mustafa Kemal'in görüşlerine herhalde aykırı olamazdı. Nitekim bir aydın kadro Mustafa Kemal'in hayatında, onun dikkatli gözleri önünde Türk inkılâbının ideolojik esaslarını kendi açılardan derlemek aydınlatmak ve terkîp etme çabasına girişmiştir.”⁶⁴

CHF'nin tertibi dışında gelişerek devrimin ideolojisi olan Kemalizm'i ve onun ilkelerini anlatmak çabasıyla ortaya çıkan Kadro hareketine en büyük tepki yine CHF içinden gelmiştir. Recep Peker'in başını çektiği tepkilere göre bir ideoloji oluşturulacaksa bu partinin görevi olmalıdır. Yine sermaye sahipleri olan İş Bankası çevresi ve liberal aydınlar da Kadro hareketine tepki göstermiş gerek CHF gerek Atatürk ile temas ederek Kadro hareketini zayıflatmaya çalışmışlardır.⁶⁵

Kadro Dergisinin ortaya çıkmasında Şevket Süreyya Aydemir'in "İnkılâp ve Kadro" konulu konferansları çok önemli bir rol oynamıştır. 1931 yılında Türk Ocakları'nda verdiği konferansta Aydemir, Türk devriminin ideolojisinin tespit edilmek zorunda olduğunu söylemiş bunu da idealist bir aydın kadronun başarabileceğini iddia etmiştir. Bu konferanstan sonra Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, Yakup Kadri, İsmail Hüsrev ve Burhan Asaf Kadro dergisini yayınlamaya karar vermiştir. Atatürk'ün izni ile dergi kurulmuş sahibi Yakup Kadri, yazı işleri müdürü ise Vedat Nedim olmuştur. Bu aşamadan sonra para konusu gündeme gelmiştir. Maarif Vekâletinin 600, Ziraat Bankası'nın da bir miktar abone kaydetmesiyle devlet kurumları dergiyi desteklemiş olsa da İsmail Hüsrev asıl parasal sorunu Yakup Kadri'nin çözdüğünü söylemiştir.⁶⁶

Kadro'nun programı, kapitalist ekonomik sistemle bağların koparılmasını ve ardından bağımsız bir endüstriyel gelişimin gerekliliğini vurgulamış, bu gelişimin başarılabilmesi için sıkı bir planlama önermiştir. Kadrocular, Batı'nın teknolojisini ve modern kurumlarını doğrudan doğruya kopyalamayı da Ziya Gökalp tarafından ortaya atılan yerli kültürle Batı teknolojisi arasındaki ikiliği de reddetmişlerdir. Bunun yerine hem Batı'nın teknolojisini alma zorunluluğunu hem de alınan bu teknolojinin toplumda veya kültürel yapıda oluşturabileceği değişimleri dikkate alarak tek bir kültür yaklaşımını önermişlerdir. Bu tek kültürün üretilmesi işini de devletin vereceği karara bırakmışlardır.⁶⁷

Toplamda 36 sayı olarak çıkan Kadro dergisinde çeşitli konularda 360'a yakın makale yayımlanmıştır. Bu makale başlıklarının 150'ye yakını ekonomik konularla ilgilidir. Makaleler incelendiğinde Kadro hareketinin ekonomik görüşlerinin "ekonomide devletçilik" anlayışı çerçevesinde şekillendiği görülür. Kadroculara göre milli mücadelede de var olan devletçilik anlayışı, mücadelenin doğrudan doğruya somut yapısından ve tarihsel köklerinden gelen bir şeydir. Zira devletçilik sadece çeşitli sebeplerle iktisadi hayata yapılan bir devlet müdahalesi anlamına gelmemektedir. Devletçilik yalnızca ekonomik bir kavram değildir. Devletçilik ulusal ve toplumsal düzendir. Bu düzen, ulusal yaşamın bütün alanları ve ulusal yapının iskeletidir. Devletçilik ulusun genel ve yüksek çıkarlarını bireysel çıkarların ve eğilimlerin üstünde tutan örgütlü bir ulusal uyum içinde düzenlenir.⁶⁸

Kadro dergisinde savunulan görüşler hem döneminde hem de daha sonraki yıllarda Türkiye'nin siyasal hayatında ses getirmiş ve aydınlar arasında etkisini göstermiştir. Sadece ülke-

⁶⁴ Şevket Süreyya Aydemir, Tek Adam, Remzi Kitapevi, c. 3, İstanbul 2011, s.434-435.

⁶⁵ Temuçin Faik, Ertan, Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları, Phoenix Yayınları, Ankara 2010, s.40.

⁶⁶ Temuçin Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.59-63.

⁶⁷ Yakup Kaya, Rezzan Yücer, "Kadro ve Yön Hareketi'nin İdeolojik Analizi" İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2018, c.7, s.2, s.567.

⁶⁸ Fatih Demirci, Kadro Hareketi ve Kadrocular, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.15, Kütahya 2006, s.44-45.

mizde değil dış ülkelerde de Kadro hareketi üzerine çeşitli değerlendirme yazıları yazılmıştır. Bu değerlendirmeler bugün hala sürmektedir.⁶⁹

5.3. Ülkü Dergisi

SCF'nin kapatılması, CHF özelinde parti devlet bütünleşmesinin tek seçenek olarak görülmesi ve farklı görüşlerin susturulmasından sonra açılan Halkevleri, Kemalizm ideolojisini toplumun kesimlerine benimsetmek için hayata geçirilmiş bir projedir.⁷⁰ 1933-1950 yılları arasında çıkan Ülkü dergisi de Ankara Halkevi'nin prensipleri doğrultusunda yayın yapan Halkevi'nin bir yayın organıdır. Dergiye "Ülkü" adını bizzat Atatürk vermiştir.⁷¹ Yazarları arasında parti mensupları, devlet memurları ve dönemin entelektüelleri vardır.⁷² İmtiyaz sahibi Nusret Köymen, yazı işleri müdürü Necip Ali Küçüka'dır. Recep Peker ise CHF'nin dergi sorumlusudur. Ülkü, ismi ile bütünleşen bir misyon dergisidir. 1931 yılında CHF'nin programına giren altı ilkeyi (Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Milliyetçilik, Laiklik, Devletçilik ve İnkılâpçılık) topluma benimsetmeyi ve bu ilkelerle ilgili bir kavramsal çerçeve çizmeyi amaçlamıştır.⁷³

Yukarıda bahsedildiği gibi 1930'lu yıllarda mevcut yayın organları dönemin tek fikir akımı olan Kemalizm'in teorisini oluşturma çabasına girişmiştir. Böyle bir çabaya girişilmesinin en önemli sebebi başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere dönemin etkili isimlerinin devrimlerle ilgili sadece genel bir çerçeve çizmelerinden ibarettir. Yani bu çerçevenin altı doldurulmaya muhtaçtır ve yapılacak çalışmalar bu açıdan ele alınmıştır. Ülkü dergisinin de yegâne amacı budur. İlk sayısında Recep Peker imzalı "Ülkü Ne İçin Çıkıyor?" isimli yazıda derginin amacı "Büyük davaya inananların buna Türk cemiyetini inandırmak, toplu ve heyecanlı bir millet kitlesi yaratmak" olarak belirtilmiştir. Yine Ülkü dergisinin önde gelen yazarlarından Nusret Köymen'e göre Türk aydınının en büyük görevlerinden biri Kemalizm'in ilmini yapmak yani tıpkı siyaset biliminde olduğu gibi Kemalizm'i de bilimsel metotlarla çalışmaktır.⁷⁴

Ülkü dergisinin açıklamalarında ulusçuluk ve devrimcilik gibi ilkeler temel alınmıştır. Halkevlerini kuran kadro devrimcilik anlayışlarını Ülkü dergisi aracılığıyla tekrar tekrar kamuoyuna açıklamıştır. Dergide Türk devriminin kitlelere yayılması için herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesi gerektiği çağrısı da yapılmıştır.⁷⁵

5.4. Çığır Dergisi

Hıfzı Oğuz Bekata'nın yayınladığı Çığır dergisi 1933 yılından 1948 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüş bir gençlik dergisidir. Merkezi Ankara'da olan dergi "Genç Türk Edebiyatı Cemiyeti"nin yayın organı olarak gözükmektedir. Çığır dergisinde köy, tarih, edebiyat, gezi, sanat, müzik, etnografya gibi birçok konuda yazılar yayımlanmıştır. Dergi bu geniş yelpazesıyla ilk sayısında Bekata'nın "Sistemli bir dava mecmuasıdır" dediği görüntüden biraz uzaklaşmıştır. Dergi dönemin diğer popüler dergileri gibi köy meselesinden uzak kalamamış modaya uyularak çeşitli yazılarla köy ve köylü yüceltilmiştir. Ancak Hıfzı Oğuz Bekata'nın köy meselesi konusunda realist bir yaklaşım sergilediği söylenebilir. Bir yazısında Ankara'nın bir köyünde imamın köylüyle olan samimiyetine karşılık öğretmen halkla temas etmemesini eleştirir. Köydeki öğrencilerin cami imamını öğretmenden daha çok sevdiklerini söylemeleri hâlâ eskinin yeniden çok daha üstün olduğunu göstermektedir. Bekata'ya göre köy memleketin maddi ve manevi

⁶⁹ Temuçin Faik Ertan, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994, s.304.

⁷⁰ Zafer Toprak, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.29.

⁷¹ Atatürk'ün dergiye Uygurca "Ülgü" kelimesinden yola çıkarak "Ülkü" adını verdiği söylenir.

⁷² İbrahim Erdal, "Ülkü Mecmuasına Göre Erken Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikası (1923-1938)", Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Ankara 2011, Sayı 48, s.780.

⁷³ Zafer Toprak, Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.30.

⁷⁴ Hakkı Uyar, Resmi İdeoloji Ya da Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi, Toplum ve Bilim, Sayı 74, Güz 1997, s. 181-185.

⁷⁵ Mustafa Oral, Kemalist Cumhuriyetin İnşası- Bir İdeolojik Araç Olarak Ülkü Dergisi, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016, s.126.

açıdan gelişmesi için bir propaganda mecrası adeta bir laboratuvardır. Çığır dergisinde sanat yazıları kısmında ise Bekata henüz yeni gelişmeye başlayan Türk sinemasına eleştiriler yapmıştır. Bekata'ya göre Muhsin Ertuğrul'un çektiği ilk filmler İnkılâp Türkçülüğü'nü yansıtmamaktadır. Hıfzı Oğuz Bekata çekilen filmlerde bir inkılâp ruhu aramıştır. Ona göre sinema inkılâbın gerçekleştirdiği devrimleri somut olarak beyaz perdeye taşınmalıdır. Reşit Galip de dergide genellikle antropoloji üzerine yazılar yazmıştır.⁷⁶

Çığır zaman içerisinde tek parti yönetiminin sözcüsü haline gelmiştir. Türkçü aydınların toplanmış olduğu bu dergide inkılâp edebiyatının daha etkili yapılması gerektiği vurgulanmıştır.⁷⁷ Hıfzı Oğuz Bekata için gençlerin toplumdaki ve inkılâpların yerleşmesi noktasındaki rolü oldukça önemlidir. Henüz 17 yaşında iken Çığır'ın ilk sayısında yazdığı "Muhasebe" başlığı altında "Ey Türk genci! Sen henüz çocukken bütün düşmanlar sana ölü nazarıyla bakıyor, hak ve hayatını inkâr ediyordu. Sekiz sene sonra mevcudiyetini anladığın zaman kendini böyle âlemşümül ve muazzam bir inkılâbın oğlu olarak gördün." diyerek gençlere seslenmiştir. Bekata'ya göre tarihin seyrini değiştiren Türk inkılâbı gençlere şerefli bir vazife vermektedir. Derginin bazı sayılarında kültürel olarak Ankara'nın tarihi de işlenmiş, şehrin mazisinin çok eski olduğu Roma ve Türk izleri taşıdığı belirtilmiştir. Derginin kapağında Şemseddin Sami'nin çizdiği çiçeklerle dolu bir çelenk ve içerisine yerleştirilmiş Mustafa Kemal fotoğrafı vardır. Dergiye göre Türk gençliği inkılâbın gösterdiği hedeflere yürüyecek birer meşaledir. Zaman zaman Atatürk'ün gençliğe hitabesinden iktibaslar da dergide yer almıştır.⁷⁸

5.5. Kooperatif Dergisi

1932 yılında yayımlanmaya başlayan ve 1934'e kadar yirmi dört sayı olarak yayımlanan Kooperatif dergisini Ahmet Hamdi Başar çıkarmıştır. Ahmet Hamdi Kooperatif dergisinin çıkış amacını şöyle detaylandırır: "Türkiye'de halkımızı kooperatifçiliğe alıştırmak ve kooperatif hareketlerini muntazaman takip etmek için çok neşriyata ihtiyacımız vardır. Biz, muayyen ve mahdut fikir adamlarını değil, doğrudan doğruya halka hitap etmeye çalışacağız; bu suretle bu büyük ihtiyaçtan bir kısmına elimizden geldiği kadar cevap vermeye uğraşacağız."⁷⁹

Dergide genellikle iktisadi milliyetçilik ile ilgili yazılara yer veren Ahmet Hamdi, bir Müslüman-Türk burjuvazisinin oluşturulması gerektiğini savunmuştur. Başar'a göre Türkiye'de sınıflı bir yapının olmaması ve 1929 ekonomik bunalımı gibi sebepler kapitalizmin çözümsüzlüğünü göstermektedir. Başar dönemin tartışmalarında izlenecek olan yolun iktisadi devletçilik olduğunu söylemiştir.⁸⁰

Başar'a göre sermaye sahibi girişimciler bulunmadığı ve yabancı sermayeden de yararlanmadığımız için bizde devletçilik tarihi bir zorunluluktur. Türkiye içinde bulunduğu şartlardan dolayı liberalizmi yaşayamayacağına göre devletçiliği hayata geçirmelidir. Ancak Başar bu devletçiliğin "kendimize özgü" bir karakterde olması gerektiğini vurgulamıştır. Kooperatif dergisi ve Ahmet Hamdi Başar da tıpkı kadrocular gibi milli kurtuluşun ekonomik bağımsızlığı kazanmaktan geçtiğine inanmıştır. Bu yönüyle kadro hareketiyle bir benzerlik gösterse de ifade edilen devletçiliğin mahiyeti noktasında aralarında önemli bir fark vardır. Kadrocular devletçiliği bir amaç olarak görürken, Başar bir araç olarak görmektedir. Yani Başar'a göre hayata geçi-

⁷⁶ H. Aliyar Demirci, Çığır Dergisi ve Hıfzı Oğuz Bekata, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995, s.9-23.

⁷⁷ Mustafa Oral, a.g.e., s. 129.

⁷⁸ Fulya İbanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete "Gençlik Dergisi" Meselesine Dair Bazı Notlar*, İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi, İstanbul 2015, s.127.

⁷⁹ Ali Haydar Fırat, *Bir Dönem Tartışmalarını Seyri: 1932-1935 Yıllarında Matbuat Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri Dergileri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s.81.

⁸⁰ Zafer Toprak, *Türkiye'de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983)*, Gelişim Yayınları, İstanbul 1984, s.28-29.

receğimiz kendimize özgü devletçilik, misyonunu tamamladıktan sonra ortadan kalkmalı ve çağın ruhuna uygun farklı bir uygulamaya dönüşmelidir.⁸¹

Ahmet Hamdi, iktisadi devletçilik üzerine ele aldığı tezleri hem devrin yöneticilerine hem de kamuoyuna duyurabilmek için yayınladığı *Kooperatif'in* amacına ulaştığını düşünerek 1934 yılında derginin yayın hayatına son vermiştir. *Kooperatif'in* tek parti yönetimi tarafından kapatıldığına ilişkin veya yayımlandığı süre zarfında herhangi bir baskıya maruz kaldığına ilişkin bir veri bulunmamaktadır.⁸²

5.6.Fikir Hareketleri

Her devrin muhalifi olarak ünlenen Hüseyin Cahit (Yalçın) Osmanlı'nın son dönemlerindeki tartışmaların yönlendiricilerinden olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de siyasi tartışmaların önemli simalarından birisi olmuştur.⁸³ Fikir Hareketleri dergisinin ilk sayısı Hüseyin Cahit tarafından Cumhuriyetin 10. Yılında yayımlanmıştır. Dergi liberal düşüncenin, bireyciliğin ve demokrasinin savunucusu olmuştur. 1933-1940 yıllarında yayımlanan dergi 364 sayı çıkararak döneminin en uzun soluklu dergilerinden biri olmayı başarmıştır. Kendisini "*Fikri, İçtimai, Edebi Haftalık Risale*" olarak tanımlayan dergi günlük siyasal gelişmelere odaklanmadan fikirsel zeminde kalmaya gayret etmiştir. Derginin ve aslında Hüseyin Cahit'in siyasi konulara pek girmek istemeyişi muhalif yapısının diğer dönemlerin aksine cumhuriyet döneminde cezalandırılması olarak düşünülebilir. Cumhuriyetin ilk yıllarında muhalif söylemlerinden ötürü ceza almış olması Hüseyin Cahit'i daha itidalli bir söylem belirlemeye yöneltmiştir. Ancak Hüseyin Cahit siyasetten kopamayan yapısıyla matbuat kanununa aykırılık teşkil etmeden Fikir Hareketleri dergisinde fikirlerini beyan etmekten de geri durmamıştır.⁸⁴

1933 yılında çıkan ilk sayısında genç Türkiye Cumhuriyeti'nin imparatorlukların yıkılmasından sonra ortaya çıkan yeni demokrasilerden biri olduğunu savunan Hüseyin Cahit, demokrasi anlayışını "milli hâkimiyet" esasına dayandırmıştır. Yazılarında sürekli demokrasi vurgusu yapan Hüseyin Cahit, dünyada yükselişte olan diktatör yönetimlerin keyfi uygulamalara dayandıkları için demokrasiye göre yararlarından daha çok zararı olduğunu savunmuştur. Kadro ve kooperatif dergileri ile girdiği polemiklerde demokrasiyi milli hâkimiyet ve siyasi hürriyet olarak gördüğünü yinelemiştir. Hüseyin Cahit devletçilik tartışmalarında ise demokrasinin mutlak bir liberalizm olmadığını, siyasi anlamda demokrasi ve iktisadi devletçiliğin bir arada olmasının Türk devriminin ilerlemesi ve gelişmesine engel olmayacağını savunmuştur.⁸⁵

1930'lu yıllar düşünce hayatımızda tek partili ve otoriter siyasi rejimlerin ideolojik planda güç kazandığı yıllardır. Hüseyin Cahit, Fikir Hareketleri dergisinde dünyada yükselmekte olan faşizme karşı siyasi liberalizmin savunmasını yapmaktadır. Fikir Hareketleri'nde yayınlanan çeviriler o dönem yükselen siyasi akımların nitelikleri üzerinedir. Sosyalizm, Bolşeviklik, Komünizm, Faşizm, Nasyonal Sosyalizm, Liberalizm ve Hürriyetçilik dergide çevirisi yapılan akımlardır. Ancak Hüseyin Cahit bu çevirileri, siyasal liberalizmi önceleyen ve Türkiye'deki tartışmaları yönlendiren bir tasavvurla ortaya koymaktadır. Örneğin Şevket Süreyya ile girdiği tartışmalarda Marksizm üzerine yorumlar yapılmışsa Fikir Hareketleri'ndeki çeviriler de Marksizm hakkında yapılan menfi çeviriler olmuştur. Yalçın'ın asıl amacı, ideolojilerin tanıtılması vesilesi ile İtalyan ve Alman Faşizminin, diktatörlük yönetimlerinin zayıflıklarını ortaya koy-

⁸¹ Sevda Mutlu, *1930'lar Türkiye'sinde Devletçilik Tartışmaları*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, c. 8, s.1, Sivas 2007, s. 39-40.

⁸² Ali Haydar Fırat, a.g.e., s.82.

⁸³ Ali Haydar Fırat, a.g.e., s.83.

⁸⁴ Temuçin Faik, Ertan, *Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları*, Phoenix Yayınları, Ankara 2010, s.45-46.

⁸⁵ Nedim Yalansız, *1930'lar Türkiye'sinde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, c.3, s.8, İzmir 1998, s.37-38.

mak ve liberal parlamenter sistemin tüm zayıflık ve eksikliklerine karşın, herhangi bir diktatörlükten ya da kişisel yönetimden üstün olduğunu, olacağını göstermektedir.⁸⁶

Sonuç

Sonuç olarak Osmanlı'nın modernleşme çabalarının devamı niteliğinde olan Türk modernleşmesi Osmanlı'dan gelen fikrî tecrübelerle inşa edilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yönetici kadro bu fikirlerin hem çağın değişen şartlarına hem de yeni devletin ideolojisine göre revize edilmesi gerektiğine inanmıştır. Bu durum zaman zaman anti demokratik uygulamalara da kapı aralamıştır. Atatürk Dönemi olarak adlandırdığımız Cumhuriyetin ilk yıllarından 1938'e kadar süren dönemde siyasi dergiler yeni rejimin gerçekleştirdiği devrimlere uyumları oranında yaşama şansı bulabilmiştir. 1925'e kadar basında devam eden serbestlik ortamı Tahrir-i Sükûn Kanunu ve ardından gelen köklü inkılâp hareketleriyle kesintiye uğramıştır. Toplum hayatına doğrudan etki edecek devrimlerin yapılışı sırasında yeni rejime muhalefet edecek, devrimleri sekteye uğratabilecek yayınlara izin verilmemiştir. 1930'lu yıllar ise basında tamamen yeni devrin ideolojisi olan Kemalizm'i inşa etme hareketinin başladığı yıllardır. Gerek totalitarizmi gerek demokrasiyi gerekse liberalizmi savunanlar bu fikirlerin Kemalizm ile çatışmadığını anlatmaya çalışarak fikirlerini beyan edebilmişlerdir. Siyasi dergiler Kemalizm ideolojisine katkı sunabildiği ölçüde yaşama şansı bulmuştur. Bu durum yeni kurulan ve temeli demokratik sisteme dayandırılan bir ülkede basın hayatı açısından bakıldığında pratiğin teoriye ters düştüğü bir durum yaratmıştır denebilir.

Atatürk dönemindeki siyasi dergiler ve basın hayatı 1925'e kadar daha özgürlükçü bir görünümdeyken 1925'ten sonra yapılmak istenen devrimlerin olağanüstü şartları altında daha müdahaleci bir görünüme bürünmüştür. Bu durumun ana sebebi ise devleti yönetenlerin yaşanan siyasi olayların da etkisiyle yeni rejimi hala tehlikede görmeleridir. Atatürk'ün ölümünden sonra rejimin 1930'lara göre nispeten oturduğunu gören yöneticiler muhalif seslere daha müsahakâr davranmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akçura, Yusuf, Üç Tarz-ı Siyaset, Lotus Yayınları, Ankara 2008.
- Aydemir, Şevket Süreyya, Tek Adam, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011.
- Berkes, Niyazi, Türkiye'de Çağdaşlaşma, YKY Yayınları, İstanbul 2019.
- Berkes, Niyazi, Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler I, Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, İstanbul 1997.
- Çakır, Serpil, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ertan, Temuçin Faik, Kadrocular ve Kadro Hareketi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1994.
- Ertan, Temuçin Faik, Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmaları, Phoenix Yayınları, Ankara 2010.
- Gün, Fahrettin, İstiklal Mahkemeleri'nde Gazetecilerin Davaları, Beyan Yayınları, İstanbul 2020.
- Gündüz, Mustafa, II. Meşrutiyetin Klasik Paradigmaları-İçtihad, Sebül'r Reşad ve Türk Yurdu'nda Toplumsal Tezler, Lotus Yayınları, Ankara 2007.

⁸⁶ Ali Haydar Fırat, a.g.e., s.86-88.

İnalçık, Halil, Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-IV, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.

İnan, Afet, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018 İstanbul.

Karpat, Kemal, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Oral, Mustafa, Kemalist Cumhuriyetin İnşası-Bir İdeolojik Aygıt Olarak Ülkü Dergisi, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul 2016.

Toprak, Zafer, Türkiye’de Dergiler Ansiklopediler (1849-1983), Gelişim Yayınları, İstanbul 1984.

Toprak, Zafer, Türkiye’de Yeni Hayat- İnkılap ve Travma 1908-1928, Doğan Kitap, İstanbul 2019.

Tunçay, Mete, Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), Cem Yayınları, İstanbul 1989.

Ülken, Hilmi Ziya, Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2019.

Makaleler

Coşkun, Yahya, “Atatürk Dönemi Fikir Hareketleri”, Tarih ve Gelecek Dergisi, 2009, C.5, S.2, sy. 347.

Çelik, Hüseyin, “Genç Kalemler”, DİA, C. 14, İstanbul 1996, sy.21-23.

Demirci, Fatih, “Kadro Hareketi ve Kadrocular”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.15, Kütahya 2006, sy. 44-45.

Doğaner, Yasemin, “Muhit Dergisi’nin Türk Basınındaki Yeri”, Türk Basın Tarihi, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2018, sy. 1643-1658.

Doktor Rıza Nur, “Devletimizin Mahiyeti”, Türk Yurdu, 16 Teşrin-i Sani 1340, s. 15-24.

Efe, Âdem, “Sebilürreşad”, DİA, C. 26, İstanbul 2009, sy. 251-153.

Efe, Âdem, “Uzun Soluklu İslamcı Bir Dergi; Sebilürreşad –Tarihçesi ve Bazı Sosyo Kültürel Problemlere Yaklaşımı”, Marife Dini Araştırmalar Dergisi, 2008, sy. 158-167.

Erbay, Erdoğan, “Mihrab” DİA, C.30, İstanbul 2005, 29-30.

Erdal, İbrahim, “Ülkü Mecmuasına Göre Erken Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikası (1923-1938)”, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Ankara 2011, sy.780.

Ertan, Temuçin Faik, “Ahmet Cevat Emre ve Kemalizm’de Öncü Bir Dergi: Muhit”, Ke-bikeç, Ankara 1997, sy. 23-26.

Güz, Nurettin, “Türk Fikir Dergiciliğinde Uluslararasılıktan Milliliğe Türk Yurdu’ndan Halkevleri’ne”, Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Ankara 2011, sy. 2-3.

Hüsni, Şefik, “Bizde İçtimai Sınıflar”, Aydınlık, İstanbul 1921, sy.9-16.

İbanoğlu, Fulya, “Osmanlı’dan Cumhuriyete “Gençlik Dergisi” Meselesine Dair Bazı Notlar”, İstanbul Müftülüğü Din ve Hayat Dergisi, İstanbul 2015, sy. 127.

Kaya Yakup, Yücer Rezzan, “Kadro ve Yön Hareketi’nin İdeolojik Analizi” İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, sy. 564.

Mazıca, Nurşen, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, C. 5, Sayı 18, Ankara 1996, sy. 142-145.

Mehmet Emin, “Kemal Şiirinden”, Türk Yurdu, 31 Aralık 1927.

Moralı, Seniha Sami, “*Hamdullah Suphi ve Türk Ocakları*”, Hayat Tarih Mecmuası, C. 1, Sayı 2, İstanbul 1969, sy.75.

Mutlu, Sevda, “*1930’lar Türkiye’inde Devletçilik Tartışmaları*”, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, c. 8, s.1, Sivas 2007, sy.39-40.

Necip Asım, “Dil Heyeti”, Türk Yurdu, 30 Eylül 1926.

Özdemir, Emin, “*İslah Çalışmalarından İlgasına Medreselere İslamcı Bir Bakış; Sebilürreşad’da Tevhid-İ Tedrisad Kanunu ve Uygulamaları*” Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, Ankara, 2013, sy.208-213.

Toprak, Zafer, “*Aydınlık Dergisi*” (1921-1925) Marksizim ve Feminizm, Müteferrika, Sayı 50, sy. 2-5.

Tuncer, Hüseyin, “*Türk Yurdu*”, DİA, C. 41, İstanbul 2012, sy. 550-551.

Uçar, Fuat, “*Türk Düşüncesinde Osmanlılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Haziran 2018, sy. 85-86.

Uyar, Hakkı, “*Resmi İdeoloji Ya da Alternatif Resmi İdeoloji Oluşturmaya Yönelik İki Dergi: Ülkü ve Kadro Mecmualarının Karşılaştırmalı İçerik Analizi*”, Toplum ve Bilim, Sayı 74, Güz 1997, sy. 181-185.

Uzun, Hakan, “*Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Kongreleri Temelinde Değişmez Genel Başkanlık, Kemalizm ve Milli Şef Kavramları*”, Dokuz Eylül Üniversitesi Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt IX, Sayı 20-21, İzmir 2010, sy. 239-245.

Yalansız, Nedim, “*1930’lar Türkiye’inde Demokrasi ve Kemalizm Tartışmaları*”, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, c.3, s.8, İzmir 1998.

Yapar Gönenç, Aslı, “*Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi*”, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Cilt 0, Sayı, 29, İstanbul 2007, sy.64.

Yılmaz, Eray, “*Aydınlık Çerçevesinde Şevket Süreyya (Aydemir) (1924-1925)*”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, s. 35, Ankara 2022.

“*Köylünün Dertleri*”, Orak Çekiç, 29 Kanun-ı Sani 1925, s.2.

“*Yeni Bir Heyet-i İlmiye*”, Sebilürreşad”, C. 25, S. 64, 26 Şubat 1925, s. 249-250.

“*Genç Hadise-i Elemiyyesi*”, Sebilürreşad, C.25, S.640, 26 Şubat 1925, s. 251.

Yayımlanmamış Tezler

Demirci, H. Ali Haydar, “*Çığır Dergisi ve Hıfzı Oğuz Bekata*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1995.

Fırat, Ali Haydar, “*Bir Dönem Tartışmalarını Seyri: 1932-1935 Yıllarında Matbuat Tartışmaları Bağlamında Kadro, Kooperatif ve Fikir Hareketleri Dergileri*”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

Korkmaz Selman Burak “*Türkiye’de Tek Parti İktidarı (1931-1946) ve Basın; Yücel Dergisi (1935-1956) Örneği*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

Tepebaşı, Ayşe, “*Mihrab, Şen Yuva, Çağlayan, Meşale, Çığır Dergilerinin Değerlendirilmesi, Tahlili ve Fihristi*”, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2011.